

KOULULAISLANGIN SANASTOLÄHTEISTÄ

Esitän seuraavassa tietojia laajahkon koululaisslangiaineiston sanastolähteistä. Aineisto koottiin lomakekyselyn avulla Virroilla vuonna 1990. Kyselyyn vastasi 131 koululaista, joista 94 oli peruskoulun 9. luokalla ja 37 lukion ensimmäisellä tai toisella luokalla. Vastaajista oli tyttöjä 72 ja poikia 59.

Kyselylomakkeessa¹ kysyttiin slangivastineita useille koulumaailmaan, nuorten harrastuksiin ja muuhun vapaa-ajanviettoon ja kiinnostuksenkohteisiin sekä nuorten elämänpiiriin yleisemminkin kuuluville käsitteille, joiden tiedetään aiempien tutkimusten perusteella olevan ainakin jossain määrin alttiita saamaan slangivastineita. Seuraavassa tarkastellaan koululaisslangin sanastolähteitä tämän aineiston pohjalta. Sanastolähteiltään määritettävänä oli yhteensä 2 296 ilmausta. Tutkimusaineisto on esitelty kirjassa Koululaisslangi Virroilla (Saani-lahti–Nahkola 1991). Kyselyssä kertyneistä sanoista osa jäi tutkimusaineiston ulkopuolelle sen vuoksi, että sanan lähde oli epäselvä.

SANASTOLÄHTEIDEN KUVAUS

Sanastolähteiden neljä päätyyppiä alatyyppeineen ovat seuraavat:

A) Otetaan kielessä jo olemassa oleva sana slangisanaksi sellaisenaan, äänneasua muuttamatta, mutta annetaan sanalle uusi merkitys. Tällainen sana on yleensä yleiskielen sana, mutta se voi olla vanha slangin-

sanakin. Vanhan ja uuden merkityksen suhteen mukaan näissä on kyseessä jokin seuraavista:

a) Metafora, kuten *sukelluspuku* 'kondomi', *toukka* 'pikkulapsi', *rusina* 'pää', *meijerit* 'rinnat' ja *ompelukone* 'moottori-pyörä'.

b) Metonymia, kuten *huurteinen* 'olut' ja *hinta* 'raha'. Tässä ryhmässä ovat mukana myös tapaukset, joissa kyseessä on synekdokee, kuten *lätkä* 'jääkiekko pelinä', alun perin 'jääkiekko pelivälineenä'.

c) Satunnaiseen äänteelliseen yhtäläisyyteen perustuva paronymia, kuten *sissi* 'sisko' ja *öljy* (<ööli) 'olut'.

B) Otetaan kielessä jo olemassa oleva sana slangisanaksi muuttamatta sanan merkitystä, mutta muunnetaan sanan äänneasua. Tällainen sana voi olla joko yleiskielen sana tai vanha slangisana. Äänteellisen muuntamisen keinot ovat seuraavat:

a) Slangijohdoksen muodostaminen, jolla tässä tarkoitetaan sellaisia muodosteita, joissa kantasanan ja siitä tehdyn johdoksen alkuosat ovat identtiset. Sanat eroavat siis vain loppuosaltaan, kuten *luikkarit* < *luistimet*, *ruokkis* < *ruokatunti*, *rintsikat* < *rintaliivit* ja *espata* < *esittää* 'kehuskella'.

b) Vartalonsisäinen muuntelu, joka tarkoittaa esimerkiksi proteettisen konsonantin lisäämistä tai — useimmiten — vokaalien kvaliteetin muuttamista, kuten *viuna* < *viina* ja *mökätä* < *mokata*.

c) Edellisten kombinaatio, jossa slangijohdosta (a) muodostettaessa myös sanan

¹ Lomakkeen on suunnitellut Heikki Paunonen mallinaan Leif Nyholmin tutkijaryhmän suppeampi lomake, jonka avulla tutkittiin suomenruotsalaista koululaisslangia. Lomaketta on sittemmin edelleen laajentanut virrolainen slangintutkija Mai Loog.

alkuosan äänneitä on jollain tavoin muunnettu (b), kuten *snode* < *nortti* 'savuke' ja *fleda* < *letti* 'hiukset'.

d) Typistäminen, kuten *Ape* < *Aperita* ja *ope* < *opettaja*. Typisteissä ovat mukana myös ne tapaukset, joissa sanaa on lyhennetty sisältä, kuten *kemmanen* < *kehitysvamma(i)nen*.

C) Keksitään uusi sana, jota kielessä ei siis tähän asti ole lainkaan ollut. Nämä muodosteet on tuonnempana edelleen jaettu a) pitkiin ja b) lyhyisiin; varsinaisina C-tyyppin alatyyppeinä näitä ei silti ole käsitelty. Pitkiksi ilmauksiksi olen laskenut kaksi painohuippua sisältävät ilmaukset, nimittäin yhdyssanat ja sanaliitot sekä vähintään nelitavuiset yhdistämättömät sanat, kuten *kakkosnenä* 'penis', *kulttuuririkaste* 'ulkomaalainen', *putkikameli* 'polkupyörä', *ostaa taskualesta* 'varastaa' ja *vetää laatat* 'oksentaa'. Lyhyitä ovat vain yhden painohuipun sisältävät ilmaukset eli korkeintaan kolmitavuiset yhdistämättömät sanat, kuten

näkimet 'silmälasit' ja *pimeillä* 'tehdä tyhmyyksiä'. Keksityt slangisanat muistuttavat A-tyyppin sanoja sikäli, että ne kootaan olemassa olevista vartaloista ja johtimista samaan tapaan kuin muussakin sananmuodostuksessa. Uusia perussanoja ei edes slangiin synny oikeastaan nimeksikään.

D) Lainataan slangiin sana suoraan vieraasta kielestä; kyseistä lainasanaa ei kieleen siis tätä ennen ole lainattu. Tuonnempana olen jaotellut lainat sen mukaan, onko ne saatu englannin kielestä, kuten *mani* 'raha' ja *fuudi* 'ruoka', vai ruotsin kielestä, kuten *kliffa* 'kiva' ja *liksa* 'raha', vai jostain muusta kielestä, kuten *safka* 'ruoka' venäjältä. Lainasanoille on yhteistä B-tyyppin sanojen kanssa se, että lainaamisen yhteydessä sanaa usein modifioidaan äänneellisesti jonkin verran. Yksitavuiset sanat ovat slangissa yhtä harvinaisia kuin suomen kielessä muutenkin, minkä vuoksi varsinkin englannista lainattuja sanoja täytyy tavallisesti myös pidentää. Koska englannin sanavartaloista

Taulukko 1. Koululaisslangin sanastolähteet (Virtain aineisto).

sanatyyppi	f	%
A) vanha: merkitys muutettu (yhteensä)	926	40,3
a) metafora	567	24,7
b) metonymia	296	12,9
c) paronymia	63	2,7
B) vanha: äänneasua muutettu (yhteensä)	541	23,6
a) johdos	371	16,2
b) vart.sis.	97	4,2
c) johdos+vart.sis.	36	1,6
d) typiste	37	1,6
C) uusi: keksitty (yhteensä)	610	26,6
a) pitkä ilmaus	353	15,4
b) lyhyt ilmaus	257	11,2
D) uusi: lainattu (yhteensä)	219	9,5
a) englanti	120	5,2
b) ruotsi	89	3,9
c) muu	10	0,4
	2296	100 %

monet ovat yksitavuisia ja konsonanttiloppuisia, niihin on usein ainakin lisättävä loppuvokaali lainaamisen yhteydessä.

ERI SANASTOLÄHTEIDEN OSUUS TUTKIMUSAINEISTOSSA

Taulukossa 1 on mainittu eri sanastolähteistä peräisin olevien sanojen määrä (f) sekä osuus koko tutkitusta sanastosta (%). Samalla on mainittu myös kustakin lähteestä saatujen sanojen jakautuminen eri alatyyppeihin. Havainnollisuuden vuoksi sanastolähteiden neljän päätyypin esiintymien määrät ja prosenttiosuudet on lihavoitu.

Selvästi yleisin keino saada käyttöön slangisana on ottaa jokin jo olemassa oleva sana ja antaa sille uusi merkitys; tällaisia sanoja on 40 % aineistosta. Uusia, keksittyjä ilmauksia on aineistosta runsas neljännes ja äänteellisesti modifioituja olemassaolevia sanoja (alkuperäisessä merkityksessään) on vajaa neljännes. Lainasanojen osuus jää 10 %:n tienoille. Vanhojen sanojen yhteisosuus (A+B) aineistosta on 63,9, uusien (C+D) 36,1 %. Huomautettakoon, että silloin kun kyseessä on jokin attraktiokeskus, jolle muodostetaan erityisen taajaan uusia slanginimityksiä, saattavat varsinkin A-tyyppin vanhat sanat ketjuuntua seuraavaan tapaan: *keskiolut* > *keskusta* (paronyyminen suhde edelliseen) > *väyrynen* (metonyyminen suhde edelliseen).

Alatyypeittäin tarkasteltuna slangin pääsanastolähteet tulevat tarkemmin esiin. Tästä näkökulmasta sanastolähteet jakautuvat yleisyytensä mukaan kolmeksi ryhmäksi. Kaksi lähdeä on selvästi muita yleisempiä, nimittäin uuden sanan keksiminen (C-tyyppi, jota on luontevinta tarkastella jakamattomana sanastolähteenä) sekä vanhan sanan ottaminen slangiin metaforisessa uu-

dessä merkityksessä (A-tyyppin a). Näiden sanastolähteiden osuudet aineiston sanoista ovat 26,6 % ja 24,7 %, joten yhdessä ne kattavat jo puolet tutkimusaineistosta.

Toisen ryhmän muodostavat slangijohdokset, joita edellä on eroteltu kaksi lajia (B-tyyppin a ja c), sekä vanha sana metonyymisessä uudessa merkityksessä (A-tyyppin b). Näiden lähteiden osuudet sanastosta ovat 17,8 % ja 12,9 %, ja niiden yhteisosuus aineistosta on lähes kolmannes.

Kolmanteen ryhmään kuuluvat kaikki muut sanastolähteet. Niiden yhteisosuuskin jää alle viidennekseen aineiston sanoista. Yhdelläkään ei ole merkittävää asemaa slangisanojen lähteenä, sillä näiden lähteiden osuudet ovat vain muutaman prosentin luokkaa koko aineistosta. Näistä lähteistä vartalonsisäistä äännemuuntelua ja paronymiaa ei ole pidettykään yleisinä tapoina tuottaa slangisanoja. Vähämerkityksisten lähteiden joukossa on kuitenkin myös sellaisia, joita näkee eri yhteyksissä mainittavan merkittäviksikin slangin sanastolähteiksi. Ensinnäkin lainasanojen asema on aineistossa vähäpätöinen. Ainakaan tämän aineiston pohjalta ei siis näytä olevan perustetta sille etenkin joukkoviestimissä usein esitetylle väitteelle, että koululaislangi olisi englannin kielen kyllästämaa. Englannista otetut lainat ovat kyllä pääosin verrattain uusia, joten niiden määrä lienee pikemminkin kasvamassa kuin vähenemässä². Ruotsista otetut lainat ovat enimmäkseen vanhoja Helsingin slangista kulkeutuneita sanoja. Toinen kiinnostava seikka on typisteiden vähyys. Typisteitä on usein pidetty tyypillisinä slangimuodosteina, mutta määrällisesti ne eivät sitä näytä olevan. Lienee niin, että muutamat taajaan käytetyt typisteet (kuten *ope* ja *ale*) ovat synnyttäneet vaikutelman, että slangisanoja muo-

² Voikin olettaa, että esimerkiksi Helsingin tai Tampereen nykyisessä koululaisslangissa anglismien määrä olisi jonkin verran suurempi kuin tämän tutkimuksen aineistossa.

dostettaisiin useinkin tällä tavoin.

NOMINIEN JA VERBIEN VERTAILUA

Aineistosta pääosa on nomineja. Niitä on 1742 (75,9 %); verbejä on 554 (24,1 %). Eri sanastolähteiden osuudet erikseen nomineista ja verbeistä näkyvät taulukosta 2, jossa on mainittu sanastolähteittäin sanojen määrä (f) sekä niiden osuus toisaalta kaikista nomineista, toisaalta kaikista verbeistä (%). Sanastolähteiden neljän päätyypin luvut on lihavoitu erottumaan alatyypin vastaavista luvuista.

Taulukosta 2 ilmenee nominien ja verbien sanastolähteissä kaksi huomattavaa eroa. Täysin uuden ilmauksen keksiminen (C) on verbeillä kaikkein yleisin lähde. Aineiston verbi-ilmauksista peräti 50 % on tullut slangiin tätä tietä. Nomineista alle 20 % on keksittyjä. Sitä vastoin olemassa olevan sanan ottaminen alkuperäisessä merkityksessä mutta äänteellisesti muunnettuna slangisanaksi (B) on verbeillä harvinaista:

alle 10 % verbeistä on tällaisia. Nomineilla tämä taas on toiseksi yleisin sanastolähde (liki 30 % nomineista). Alatyypeittaisista osuuksista ilmenee, että B-tyypissä sanaluokkien ero syntyy siitä, että slangijohdoksia tehdään nomineista usein mutta verbeistä harvoin.

Myös kaksi muuta sanastolähteiden päätyyppiä (A ja D) ovat nomineilla hiukan yleisempiä kuin verbeillä. Yleistäen voi silti todeta, että yhteistä nomineille ja verbeille on se, että kummissakin on runsaasti vanhoja sanoja uudessa merkityksessä ja niukalti lainasanoja. A-tyypissä huomiota kiinnittää, että metaforien osuus on verbeillä hiukan suurempi kuin nomineilla, mutta metonymiatapaukset painottuvat nomineihin. Lainoista taas voi todeta, että lähes kaikki anglismit ovat nomineja. Kaikkiaan nomineilla vanhaan sanaan pohjautuvien slangisanojen yhteisosuus on 70,4 %, verbeillä vain 43,5 %; vastaavasti uusia on nomineista vain 29,6 % mutta verbeistä 56,5 %.

Keksityt sanat eroavat pituudeltaan

Taulukko 2. Koululaisslangin sanastolähteet erikseen nomineilla (N) ja verbeillä (V).

sanatyyppi	N	V	N	V
	f	f	%	%
A) vanha: merkitys muutettu	728	198	41,8	35,7
a) metafora	420	147	24,1	26,5
b) metonymia	254	42	14,6	7,6
c) paronymia	54	9	3,1	1,6
B) vanha: äänneasua muutettu	498	43	28,6	7,8
a) johdos	350	21	20,1	3,8
b) vart.sis.	78	19	4,5	3,4
c) johdos+vart.sis.	34	2	1,9	0,4
d) typiste	36	1	2,1	0,2
C) uusi: keksitty	329	281	18,9	50,7
a) pitkä ilmaus	185	168	10,6	30,3
b) lyhyt ilmaus	144	113	8,3	20,4
D) uusi: lainattu	187	32	10,7	5,8
a) englanti	110	10	6,3	1,8
b) ruotsi	69	20	4,0	3,6
c) muu	8	2	0,4	0,4

muista slangi-ilmauksista: itse keksityt ilmaukset ovat nimittäin useammin pitkiä kuin lyhyitä, kun taas muista lähteistä saadut ilmaukset ovat voittopuolisesti lyhyitä. Merkityksenmuutoksen kokeneista vanhoista sanoista (A) noin 70 % on lyhyitä, ja vanhat sanat äänteellisesti modifioituina (B) ja lainasanat (D) ovat melkein kaikki lyhyitä. Keksityistä muodosteista (C) sen sijaan lyhyitä on vain runsaat 40 %. Pitkät ilmaukset ovat siis tässä enemmistönä (osuus liki 60 %).

Kuten edellä ilmeni, on uusien sanojen keksiminen tyypillistä nimenomaan verbi-ilmauksia korvaamaan. Verbeille on ominaista myös se, että pitkiä ilmauksia on aineistossa melkein yhtä paljon kuin lyhyitä. Noista pitkestä verbi-ilmauksista yli kaksi kolmasosaa on keksittyjä muodosteita. Pitkät verbi-ilmaukset ovat useimmiten kaksi- tai useampisanaisia ilmauksia, joissa verbiin liittyy objekti tai adverbiaali. Yhdysverbejä slangissa ei muodosteta: aineis-

tossa on vain yksi yhdysverbi (*poskipaskata* 'öksentää').

Nomineilla tilanne on toinen: ensinnäkin uusien sanojen keksiminen ei ole kovin yleistä, ja toiseksi nomineista pitkiä ilmauksia on vain alle neljännes. Pitkät nomini-ilmaukset ovat lähes kaikki yhdyssanoja. Yhteistä verbien kanssa on se, että suhteellisesti katsoen pitkät ilmaukset ovat yleisimpiä keksityssä sanastossa: kaikista pitkestä nomini-ilmauksista lähes puolet on keksittyjä. ■

KARI NAHKOLA

Aittakatu 10 B 4, 33 560 Tampere

LÄHDE

SAANILAHTI, MARJA - NAHKOLA, KARI 1991:
Koululaisslangi Virroilla. Tampereen yliopisto, Virtain tutkimuksia 11. Suomen kielen ja yleisen kielitieteen laitos. Tampere.

KOTIKIELEN SEURAN SEURAAVAT KOKOUKSET

Torstaina 10. helmikuuta 2000

Klo 19.15 esitelmöi professori Anssi Peräkylä aiheesta »Miten sosiologi lähestyy kieltä?» Kokous pidetään Tieteiden talon salissa 505 (Kirkkokatu 6, Helsinki).

Tiistaina 14. maaliskuuta 2000

Klo 12.30 Kotikielen Seuran vuosikokous Helsingin yliopiston pienessä juhlasalissa (Fabianinkatu 33, 4. kerros, Helsinki). Kokouksen jälkeen klo 13.15 alkaa seminaari, jossa käsitellään kirjakielen vakiinnuttamista 1800-luvulla. Tarkemmat tiedot myöhemmin.

Torstaina 27. huhtikuuta 2000

Klo 19.15 professori Heikki Paunonen kertoo Helsingin slangista Tieteiden talon salissa 505.

TERVETULOA!